

ชีปะขาวในสังคมล้านนา Chee-Pa-Khaw in Lanna Society

วิโรจน์ อินทนนท์¹

Viroj Inthanon

บทคัดย่อ

แนวคิดเรื่องชีปะขาวเป็นแนวคิดที่มีมานานแล้ว พบได้ทั้งในอินเดีย อียิปต์ ปาเลสไตน์ แต่มีชื่อเรียกผู้ที่เป็นชีปะขาวแตกต่างกันออกไป เช่น สันยาสิ ฤๅษี ดาบส ปริพาชก หรือแม้กระทั่งสมณะ การแต่งกายก็มีแบบต่างๆ กัน คือนุ่งห่มด้วยหนังสัตว์ นุ่งห่มด้วยผ้าเปลือกไม้ ผ้าย้อมน้ำฝาด และนุ่งห่มด้วยผ้าขาวล้วน กิจวัตรประจำวันคือการสวดมนต์ ทำสมาธิภาวนา และให้คำชี้แนะแก่ประชาชนผู้มาขอคำชี้แนะ สังคมไทยได้รับเอาแนวคิดนี้มาพร้อมกับศาสนา พราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา จนกลายมาเป็นรูปแบบปฏิบัติของฤๅษี ชีปะขาว และแม่ชี ในสังคมล้านนาชีปะขาวถูกเรียกว่าผ้าขาว โดยมีข้อความปรากฏเกี่ยวกับผ้าขาวอยู่ในคัมภีร์หลายแห่ง เช่น มูลศาสนา จามเทวีวงศ์ ผ้าขาวนั้นมีอยู่หลายประเภทด้วยกัน คือ ผ้าขาวที่สมათานรักษาศีล 5 หรือศีล 8 โมนโกนผม ผ้าขาวที่สมათานรักษาศีล 5 หรือศีล 8 และโกนผม ผ้าขาวที่สมათานรักษาศีล 227 โคนผมและคิ้ว ผ้าขาวประเภทหลังนี้จะได้รับความเคารพเลื่อมใสจากประชาชนไม่ต่างไปจากพระภิกษุ เช่น ผ้าขาวปี เป็นต้น

เมื่อล้านนาได้รับอิทธิพลจากภายนอกทำให้แนวคิดนี้เปลี่ยนแปลงไป การบวชเป็นพระตอนแก่ได้รับการยอมรับจากประชาชนมากขึ้น จึงไม่มีคนบวช

---

¹ตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., และอาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญาและศาสนาคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เป็นผ้าขาวอีก จะมีก็แต่ผ้าขาวที่รักษาอุโบสถศีลเป็นเวลา 1 วันและ 1 คืนเท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน ก็เกิดมีผ้าขาวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความนิยมเกิดขึ้น คือ ผ้าขาวผู้หญิงหรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “แม่ชี” ผ้าขาวประเภทนี้สมาทานรักษาศีล 8 โทณम्म อาศัยอยู่ในวัด ประชาชนเป็นจำนวนมากให้การยอมรับนับถือถึงแม้ว่าจะไม่เสมอเท่าภิกษุและสามเณรก็ตาม

คำสำคัญ : ชีปะขาว, มรรควิถึ, สังคมล้านนา

Abstract

The concept of Chee-Pa-Khaw is old, it can be found in India, Egypt and Palestine. There were different names such as Sannayasi, Rueshi, Tapasa, Samana. The dress also were different, some dressed with animal skin, some dressed robe made from tree skin and some in all white robe. The daily practice were pray, meditation and giving suggestion to people who came for advise. Thai society got this concept from Brahmanism-Hinduism and Buddhism till it became the practice-form of Rueshi, Chee-Pa-Khaw and Maechee. In Lanna society it was found this concept in manuscripts as Mulasasana and Jamadevivong. There were many kinds of Chee-Pa-Khaw ; one who observed Pancasila or Atthasila but not saved his/her heir, one who observed Pancasila or Atthasila and saved his/her heir and one who observed 227 sila and saved his heir. The last was worshipped from people and his life was not different from the monk as Chee-Pa-Khaw Pee or Pha-Khaw Pee.

when Lanna got influence from outside the concept has changed ordination of the old was agreed by people, no one wanted to be Chee-Pa-Khaw for his long life. Nowaday it remained only Chee-Pa-Khaw who observed Pancasila or Atthasila and spent a day and night at the temple on holy day, in the same time the type of another Chee-Pa-Khaw arose and became popular it was women-Chee-Pa-Khaw or Maechee. The Maechees observed Pancasila or Atthasila, saved her heir and stayed in temple. People respected them but not like the monk.

Keywords: *Chee-Pa-Khaw, Way of Life, Lanna Society*

1. บทนำ

ชีปะขาวหรือผ้าขาวหมายถึงบุคคลผู้เกิดเปื้อนในชีวิตฆราวาส จึงได้บวชเป็นผ้าขาว เมื่อบวชแล้วอาศัยอยู่ในวัดและช่วยเหลือพระภิกษุในด้านต่างๆ เครื่องใช้ของผ้าขาวก็มีบาตร มีบริขารคล้ายกับพระสงฆ์ ทั้งนี้ถ้าเป็นชายก็เรียกพ่อผ้าขาว และหญิงเรียกเป็นแม่ผ้าขาว แต่มักใช้คำผ้าขาว เพื่อเรียกนักพรตชายหญิงดังกล่าวโดยรวม

ผ้าขาวนั้น เมื่อประเพณีปฏิบัติชอบก็เป็นที่น่าถือของชาวบ้านชาวเมือง การบวชเป็นผ้าขาวมีมาเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว ตามตำนานมูลศาสนาสำนวนล้านนาว่า เมื่อพระนางจามเทวีได้ขึ้นมาอยู่หริภุญชัยนั้น ได้พาเอาบุคคลเหล่านี้มาด้วย คือ พระมหาเถระผู้ทรงพระไตรปิฎก 500 รูป ผ้าขาว ผู้รักษาศีล 5 และศีล 8 จำนวน 100 คน บัณฑิต 500 คน.....เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่งานในสภาพภาคหน้า (บำเพ็ญ ธรรมวิน, 2538 : 97) และปรากฏในศิลาจารึกที่จุลคีรี คือ ดอยน้อย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จารึกเมื่อ พ.ศ.2097 ในจารึกอ้างว่า ในสมัยพระนางจามเทวีได้มาสถาปนาพระธาตุที่นี่แล้ว ได้ให้ผ้าขาว 4 คนเป็นผู้

อุปัฏฐากดูแลพระธาตุ ประกอบด้วย 1. ผ้าขาวเทือน 2. ผ้าขาวคำ 3. ผ้าขาวพาน และ 4. ผ้าขาวคม ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2097 พระญาเมกุ กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ สั่งให้รวบรวมลูกหลานที่สืบเชื้อสายมาแต่ผ้าขาวทั้ง 4 ให้อุปฐากดูแลพระธาตุ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. 2542 , น.4035)

ประวัติวัดผ้าขาวได้บอกถึงความเป็นมาของวัดว่า ผ้าขาวยอตและผ้าขาวสาย เป็นผู้นำในการสร้างวัดนี้ขึ้นในสมัยพระเจ้ากือนา มาในสมัยหลังก็มีตัวอย่างของผ้าขาวอีกหลายท่านที่เป็นผู้นำในการสร้างวัดและสิ่งก่อสร้างที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น ผ้าขาวปี แห่งวัดพระพุทธรบาทผาหนาม อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน เป็นที่เคารพนับถือของศรัทธาประชาชนทั่วไป รวมถึงพวกชาวเขาด้วย

ถึงแม้ว่าผ้าขาวหรือชีปะขาวจะเป็นที่นับถือของชาวบ้านชาวเมือง แต่ก็ไม่ใช่เหมือนกับพระภิกษุหรือสามเณร เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงมีประเด็นที่น่าสนใจว่าทำไมบุคคลเหล่านี้ได้เลือกวิถีทางปฏิบัติเช่นนี้ และมีจุดมุ่งหมายในชีวิตอย่างไร และการเลือกปฏิบัติเช่นนี้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมอย่างไร

2. แนวคิดและประวัติความเป็นมาของชีปะขาว

แนวคิดเรื่องผ้าขาวนั้นเป็นแนวคิดที่มานาน ก่อนการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป เพราะปรากฏในอาศรม 4 ของพราหมณ์ว่า คฤหัสถ์เมื่อได้ครองเรือนจนมีลูกหลานแล้วก็ควรสละเรือนออกไปอยู่ป่า แสวงหาโมกขธรรม(ทางหลุดพ้น)ให้กับตัวเองต่อไป แนวคิดเรื่องวนปรีศน์ ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมในการเป็นสันยาสีจึงถูกนำออกมาปฏิบัติ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า การที่บุคคลจะสละเรือนออกบวชเลยทีเดียวนั้นเป็นเรื่องที่ยาก เพราะไม่สามารถตัดความห่วงใยที่มีต่อครอบครัวได้ หรืออีกนัยหนึ่งครอบครัวอาจไม่สามารถตัดความห่วงใยในตัวของผู้ออกบวชได้ การออกไปอยู่ป่าชั่วคราวหรือหันหน้าเข้าวัดปฏิบัติธรรมเป็นบางโอกาส จึงเป็นบททดสอบให้กับตัวเราและครอบครัวได้ ถ้าออกจากครอบครัวไปแล้ว 7 วัน 15 วัน คนในครอบครัวก็อยู่กันได้ พวกเขาสามารถดูแลกิจการของครอบครัวได้ เราเองก็ไม่ห่วงเขาและเขาก็ไม่ห่วงเรา นั้น

ถือเป็นโอกาสที่ดีที่จะออกเป็นสันยาसीได้ แต่ถ้ายังตัดใจไม่ได้โดยเขายังห่วงเรา และเราก็กังหวั่งเขา ก็ไม่ควรจะออกไปเป็นสันยาซี

เมื่อเริ่มชีวิตแห่งการเป็นสันยาซีนั่นนั้นจะต้องเที่ยวไปคนเดียวเสมอ โดยไม่มีเพื่อนฝูงไปด้วย การเป็นสันยาซีนี้อาจจะต้องไปไหนคนเดียว ไม่ใช่พาบริวารไปด้วย พาผู้ที่เป็นภริยาไปด้วย อะไรต่างๆ เหล่านี้ ตอนนี่เลิกแล้วหมายความว่าต่างคนต่างอยู่ อยู่กันตามลำพัง ไม่มีเพื่อนฝูงติดตามไปเพราะการไปไหนมาไหน เป็นพวกเป็นหมู่อะไรต่างๆ เหล่านี้ ยังถือว่าไม่สามารถจะตัดโลกทางสังคมได้อย่างเด็ดขาด เพราะฉะนั้นจะต้องอยู่ลำพังเพียงคนเดียว ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ทำวิญญานให้บริสุทธิ์ เพราะถ้าหากว่าอยู่กันมากๆ อาจจะมีการคุยกันบ้างอะไรกันบ้าง วิญญานบริสุทธิ์ช้า จิตใจของเราไม่เป็นสมาธิ จิตใจของเราไม่แน่วแน่ แต่การที่เราไม่ได้พบอารมณ์ต่างๆ ที่จะเป็นข้าศึกต่อความบริสุทธิ์ในด้านจิตใจนี้ก็จะทำให้จิตใจของเราบริสุทธิ์มากขึ้นตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้อย่างแจ่มชัดว่าการบรรลุคุณวิเศษเช่นนั้นจะเป็นไปได้ก็เฉพาะกรณีอย่างบุคคลผู้มีความสันโดษเท่านั้น คือไม่ใช่ผู้ที่ละทิ้งหรือผู้ที่ถูกละทิ้งแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะบำเพ็ญถึงขั้นที่ 4 คือว่าขั้นที่สละโลกได้อย่างเด็ดขาด บำเพ็ญชีวิตได้อย่างเด็ดขาด บำเพ็ญชีวิตในด้านจิตใจให้มีจิตใจสูงขึ้นตามลำดับ ในที่สุดก็สามารถบรรลุคุณวิเศษต่างๆ ได้

สันยาซีนั่นจัดเป็นนิกายประเภทหนึ่งซึ่งมีมาก่อนพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้อาศัยแนวทางแห่งสันยาซีนี้อัดตั้งสถาบันสงฆ์ขึ้น ในยุคต้นของพระพุทธศาสนานั้นจะมีคนแก่ผู้ผ่านชีวิตการครองเรือนมาแล้วแทบจะทั้งนั้นที่เข้ามาบวชและโดยส่วนมากก็ได้บรรลุธรรมวิเศษ คือ มรรค ผล นิพพานกัน ต่อเมื่อมีคนเข้ามาบวชมากขึ้นทั้งคนที่ยังไม่เคยผ่านชีวิตแห่งการครองเรือนมาและคนที่เคยผ่านมาแล้ว ทำให้การปฏิบัติผิดไปจากจุดมุ่งหมายเดิมของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงได้บัญญัติสิกขาบททั้งหลายขึ้นเพื่อเป็นการป้องกันสิ่งที่ไม่สมควรที่จะเกิดขึ้นในศาสนา คนเป็นส่วนมากมองเห็นว่าชีวิตของพระสงฆ์ เป็นชีวิตที่ยากแก่การปฏิบัติจึงได้สมาทานรักษาเพียงศีล 5 ศีล 8 นุ่งขาวห่มขาวที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าอุบาสก อุบาสิกา

ในขณะที่แนวคิดเรื่องสันยาसीได้ถูกยอมรับปฏิบัติกันอยู่ในอินเดียนั้น กลุ่มคนอีกประเภทหนึ่งซึ่งไม่ยินดีแม้กระทั่งการพบปะผู้คน ได้ปลีกเร้นตัวเอง ออกจากสังคมเข้าไปอยู่ในป่าลึก บำเพ็ญพรต อาศัยเพียงลูกไม้และหิวมันตำรังชีวิต วันและเวลาโดยส่วนมากถูกใช้ไปกับการแสวงหาโมกขธรรม กลุ่มคนเหล่านี้ถูกเรียกว่า ฤๅษี หรือ ดาบส ตามปกติเหล่าฤๅษีจะพักอยู่ในป่าเขาเชิงหิมาลัย โดยการสร้างกระท่อมเล็กๆ ที่มุงด้วยหญ้าและคา มีทางเดินไปสู่กระท่อมและสถานที่สำหรับเดินจงกรมบิหารของเหล่าฤๅษีประกอบด้วยผ้านุ่งและผ้าคลุม ย้อมด้วยเปลือกไม้ หนังสือสำหรับคลุมไหล่ ไม้เท้า รองเท้า ร่ม ตะขอสำหรับเกี่ยวผลไม้ และภาชนะสำหรับใส่อาหาร(บาตร) กิจกรรมประจำวันประกอบด้วย ตอนเช้า กวาดกระท่อม ตักน้ำจากแม่น้ำใกล้ ๆ เก็บรากไม้และผลไม้ ตัดพิน จัดเตรียมอาหาร หลังจากฉันอาหารแล้วก็พักผ่อนนิดหน่อย ตอนบ่ายศึกษา หลังอาหารเย็นพักผ่อน ในฤดูฝนเหล่าฤๅษีจะลงจากภูเขามาอยู่ในหมู่บ้าน เพราะในฤดูฝนไม่สามารถจะชูดรากไม้ หิวมัน หรือเก็บผลไม้ได้ หลังจากฤดูฝนแล้วก็จะพากันกลับขึ้นสู่ภูเขากลับครั้งหนึ่ง เพราะตอนนี้ดอกไม้เริ่มบาน ผลไม้เริ่มสุกแล้ว พวกเขาจะอาศัยอยู่บนภูเขาด้วยความสงบ ร่มรื่น ครุ่นคิดถึงปัญหาทางอภิปรัชญา แวดล้อมด้วยสาธุศิษย์ มีชีวิตที่เป็นอิสระจากกิเลสตัณหาทั้งปวง ฤๅษีเหล่านี้อยู่ห่างไกลจากชีวิตทางโลกจึงไม่ได้รับอิทธิพลจากสังคมที่มีอยู่ การใคร่ครวญพิจารณาธรรมเป็นวิถีที่ปกติของเหล่าฤๅษี

แนวคิดเรื่องฤๅษีได้เข้ามาสู่สังคมไทยโดยเฉพาะในล้านนาเป็นเวลานานพอสมควร จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์มูลศาสนาว่า กุลบุตรทั้งหลาย 5 ตน ตน 1 ชื่อสุเทโว ตน 1 ชื่อสุกกทันโต ตน 1 ชื่ออนุสิสสะ ตน 1 ชื่อพุทธขุณ्डิละ ตน 1 ชื่อสุพรหม 5 ตนนี้ กุลบุตรผู้นี้ประกอบด้วยสัทธาแล้วออกบวชในศาสนา พระพุทธเจ้าเราเห็นแล เขาทำนเลงหันวินยสิกขาบทพระพุทธเจ้าอันประกอบด้วย กิจจะคัมภีระนัถ จักปฏิบัติตามคัยยานัก ทำนทั้งหลายคัสสิกข์ออกจากศาสนาแล้ว ก็บวชเป็นรสีเจ้าอยู่ในป่าหิมมวันต์คี่ได้ปัญจภิญญาณแลสมาปัตติชุตุนแล และในคัมภีร์จามเทวีวงศ์กล่าวถึงฤๅษี 2 ตน ที่สร้างเมืองลำพูนทางเมืองเหนือคือ ฤๅษี

वासुเทพ และ สุกกทันตฤๅษี และในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 เรื่องฤๅษี 4 ตน อุทิศที่ดินป่าทวารวดีให้พระอินทร์สร้างกรุงศรีอยุธยา โดยนำชื่อย่อแต่ละคนมาเป็นชื่อเมือง คือ อ จากชื่อ *อจนคาวี* ยุ จากชื่อ *ยุคอักระ* ฐ จากชื่อ *ฐนะ* และ ย จากชื่อ *ยาคะ* หรือที่วัดศรีชุมในจังหวัดสุโขทัยมาจากคำว่า ฤๅษีขุมนุมน และตามสถานที่สำคัญบางแห่งจะมีตำนานสืบทอดเล่าขานถึงว่าเคยเป็นสถานที่ที่เคยมีฤๅษีมาบำเพ็ญพรต เช่นที่วัดโพธิ์คุณ อ.แม่สอด จ.ตาก เป็นต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการทำรูปฤๅษีตัดตนไว้ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม(วัดโพธิ์) เริ่มทำมาในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นเนื้อดิน ต่อมาทำเป็นรูปหล่อด้วยสังกะสีผสมดีบุก ในสมัยรัชกาลที่ 3 รวมทั้งหมด 80 ท่า ตั้งไว้ตามศาลาราย พร้อมทั้งบรรยายสรรพคุณด้วยโคลง 4 สุภาพ แล้วมีการคัดลอกไว้ในสมุดไทยด้วย ปัจจุบันรูปหล่อเหลือเพียง 20 ท่า และยังปรากฏตำราฤๅษีตัดตนเป็นภาพเขียน 40 ท่า ที่วัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สันนิษฐานว่าเป็นช่างสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งคงลอกมาจากตำราวัดโพธิ์ เพราะเหมือนกัน ฤๅษีตัดตนเป็นท่ากายบริหารเพื่อบรรเทาความเมื่อยล้าในการนั่งสมาธิเป็นเวลานาน เป็นท่าทางที่คิดดัดแปลงจากท่าโยคะเป็นลักษณะแบบไทยๆ โดยมีความสวยงามและทำได้ง่ายกว่า ฤๅษีตัดตนที่วัดโพธิ์ถือว่าการขุมนุมนฤๅษีที่ยิ่งใหญ่มีทั้งฤๅษีชวา ฤๅษีจีน ฤๅษีโยฮัน (จอร์แดน) ด้วย

จากแนวคิดเรื่องฤๅษีที่มีอยู่ในเมืองไทยนั้น จะเห็นได้อย่างหนึ่งว่าถ้าฤๅษีนั้นมุ่งขวนหม่ขวนหมัดก็จะถูกเรียกว่าผ้าขาว ดังข้อความที่ปรากฏในมูลศาสนาและจามเทวีวงศ์

สำหรับพระพุทธศาสนาเองนั้น การมุ่งขวนหม่ขวนหม่สำหรับอุบาสกอุบาสิกา มีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏ และเชื่อว่าพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้บัญญัติไว้เช่นกัน ที่บัญญัติไว้ก็มีแต่เพียงสีจิวรของภิกษุและภิกษุณีเท่านั้น ถ้าเป็นอุบาสกอุบาสิกาจะมุ่งหม่ด้วยสีไหนก็ได้ แต่โดยส่วนมากแล้วผ้าที่ไม่ได้ย้อมหรือผ้าดิบนั้นก็จะเป็นสีขาวอยู่แล้ว การบัญญัติให้ภิกษุและภิกษุณีใช้ผ้ามุ่งและผ้าหม่ที่เป็นสีนั้นก็เพื่อให้แตกต่างจากฆราวาสที่มุ่งหม่สีขาว ดังนั้นสีขาวจึงเป็นสีมุ่งหม่ของ

อุบาสกอุบาสิกาไปโดยอัตโนมัติ

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย รูปแบบและวิธีการปฏิบัติของพุทธบริษัทก็ถูกนำเข้ามาด้วย โดยส่วนของอุบาสกอุบาสิกานั้นก็ไม่ได้ปรากฏว่า จะต้องนุ่งขาวห่มขาว จากศิลาจารึกหลักที่ 1 แห่งกรุงสุโขทัยที่ว่า

“คนเมืองสุโขทัยนี้มีักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยบัว ท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลายทั้งผู้ชาย ผู้หญิง ผู้ท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน”

คำว่า ทรงศีล นั้นจะถูกสันนิษฐานโดยนักการศึกษาทั้งหลายว่าจะต้องนุ่งขาวห่มขาวปฏิบัติธรรมสมาทานรักษาศีล แต่ก็เพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้นมาถึงสมัยอยุธยาเราจึงได้ทราบว่ามีผ้าขาวผู้หญิงที่เรียกว่าแม่ชีเกิดขึ้นและถูกยอมรับว่าเป็นนักบวชด้วยเช่นกัน ส่วนวิถีปฏิบัตินั้นก็พออาศัยอยู่ที่วัดหรือในที่เฉพาะของตนเอง ต้องไหว้พระ สวดมนต์ แต่ไม่มีการออกบิณฑบาตเหมือนกับพระสงฆ์ ตามที่ปรากฏในเอกสารทั้งหลายโดยส่วนมากจะเป็นคนในระดับสูง และนั่นก็น่าจะเป็นเหตุผลที่เพียงพอที่จะกล่าวได้ว่าในสมัยอยุธยามีแม่ผ้าขาวอยู่เป็นจำนวนมาก

3. ชีปะขาวในสังคมล้านนา

แนวคิดเรื่องผ้าขาวในสังคมล้านนานั้นเกิดขึ้นเมื่อใดยังไม่มีใครชี้ชัดลงไปได้ ในคัมภีร์มูลศาสนาล้านนา ปรีวรตโดยบำเพ็ญ ะวิน (2538 : 97) ได้กล่าวเอาไว้ว่า เมื่อนางจามเทวีขึ้นมาอยู่ที่ทริภุญชัยนั้น ได้พาเอาบุคคลเหล่านี้มาด้วย คือ พระมหาเถระผู้ทรงพระไตรปิฎก 500 รูป ผ้าขาวผู้รักษาศีล 5 และศีล 8 จำนวน 100 คน บัณฑิต 500 คน.....เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่งานในภายภาคหน้า และปรากฏในศิลาจารึกที่จุลคีรี คือตอยน้อย อำเภोजอมทอง

จังหวัดเชียงใหม่ จารึกเมื่อ พ.ศ.2097 ในจารึกอ้างว่าในสมัยพระนางจามเทวีได้มาสถาปนาพระธาตุที่นี่แล้ว ได้ให้ผ้าขาว 4 คนเป็นผู้อุปัฏฐากดูแลพระธาตุ ประกอบด้วย 1. ผ้าขาวเทือน 2. ผ้าขาวคำ 3. ผ้าขาวพาน และ 4. ผ้าขาวคม ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2097 พระญาเมกุ กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ สั่งให้รวบรวมลูกหลานที่สืบเชื้อสายมาแต่ผ้าขาวทั้ง 4 ให้อุปัฏฐากดูแลพระธาตุ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542 : 4035)

ในสังคมล้านนา การบวชเณรถือว่าเป็นสิ่งที่ได้กุศลผลบุญมาก ถึงขั้นกล่าวเอาไว้ว่า บวชพระ (เณร) โปรตแม่ บวชตุ้ (พระ) โปรตพ่อ ดังนั้น ในครอบครัวหนึ่ง ๆ ถ้ามีลูกผู้ชายต้องให้บวชเณรอย่างน้อย 4 ปีเพื่อให้ครบมุมจิวรแล้วลาสิกขาออกมาช่วยพ่อแม่ทำงาน ถ้าครอบครัวใดไม่มีลูกชายก็มักจะรับเป็นเจ้าภาพในการบวชให้กับลูกของคนอื่นหรือขอเอาลูกของคนอื่นมาเป็นลูกบุญธรรมของตัวเองแล้วจัดการบวชให้ ถ้าใครบวชไม่ถึง 4 ปีมักจะถูกเรียกว่า “น้อยขี้ไก่” คือยังเอาไปใช้ทำอะไรไม่ได้ ด้วยว่าความรู้นั้นมีน้อย แต่ถ้าอยู่ในสมณเพศต่อไปจนได้บวชเป็นตุ้(พระ) คนจะให้ความเคารพนับถือมาก (ซึ่งก็มีน้อยคน) ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ในสังคมล้านนาผู้ชายมักจะเป็นน้อยหรือหนาน และน้อยก็จะมีมากกว่าหนาน นั่นแสดงว่าในสังคมล้านนาไม่มีความนิยมในการบวชพระ

การบวชเณรถือว่าได้โปรดแม่ เป็นเพราะผู้หญิงไม่มีโอกาสที่จะได้บวช และการบวชเณรก็เป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายกว่าบวชพระ สำหรับการบวชตุ้(พระ)นั้นเป็นการโปรดพ่อ คือทำให้พ่อได้บุญกุศลมาก มีโอกาสเป็นไปได้น้อยมาก แต่นั่นมิได้หมายความว่าพ่อจะไม่ได้บุญ เพราะพ่อดีเคยบวชเป็นเณรหรือเป็นพระมาก่อนแล้วนั่นเอง

เมื่อน้อยหรือหนานใช้ชีวิตในการครองเรือนด้วยการอุปัฏฐากดูแลพ่อแม่ แต่งงานมีคู่ครองชีวิตจนมีลูกมีหลานแล้ว เกิดความเบื่อหน่ายในการครองเรือน ออกบวชเป็นพระอาศัยอยู่ในวัดประจำหมู่บ้านหรือวัดใกล้เคียง ชาวบ้านจะให้การเคารพนับถือพระหลวงตา (ตุ้ปู) เช่นนี้น้อยมาก เพราะถือว่าเป็นคนไม่

บริสุทธิ์ ชีวิตได้แปดเปื้อนด้วยคาโลภีมาแล้ว ตรงกันข้ามชาวบ้านกลับให้ความเคารพนับถือสามเณรน้อยผู้ไม่ประสีประสา เพราะถือว่าเป็นคนบริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้ เมื่อน้อยหรือหนานเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตฆราวาสแล้วจึงต้องเลือกวิถีทางแห่งการบวชเป็นผ้าขาว อาศัยอยู่ในวัด อุปัฏฐากดูแลพระภิกษุสามเณรไปจนตลอดอายุขัย

การบวชเป็นผ้าขาวนั้น อาจจะมีแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งพอจะแยกได้ดังต่อไปนี้

1) **บวชเพื่อหนีภัย** ผ้าขาวเป็นสัญลักษณ์ของผู้ทรงศีล บุคคลไม่ควรเข้าไปละเมิด เพื่อหนีจากภัยบางอย่างบางคนจึงไปบวชเป็นผ้าขาวเสีย ดังเช่นนางเทวีสังกา ในจันทมาตกชาดก (พิชิต อัครนิจ และคณะ, 2541 : 251-322) ว่า ในเมืองจัมปา มีสามีภรรยาอยากจนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านชื่อว่าวนามพคาม ทั้งสองมีลูกชาย 2 คน คนพี่ชื่อสุริยฆาตก์ เพราะเกิดในวันที่มีสุริยคราส คนน้องชื่อจันทฆาตก์ เพราะเกิดในวันที่มีจันทรคราส เมื่อลูกทั้ง 2 โตขึ้น เมืองจัมปาก็เกิดข้าวยากหมากแพง พ่อและแม่ก็ออกไปซุกตกลอยนำมาเป็นอาหาร แต่ก็ไม่ยอมแบ่งให้ลูกกิน มักจะแอบกินกันสองคนตอนกลางคืน สุริยฆาตก์จึงต้องพาน้องไปขอลานเลี้ยงชีวิต วันหนึ่ง ทั้ง 2 พากันไปเล่นน้ำและจับปูได้ 4 ตัวจึงเอามาจี่(เผา) ที่บ้านโดยคิดว่าจะแบ่งกินคนละตัว เมื่อจี่ปูตัวแรกแล้วก็เอามาให้จันทฆาตก์กิน ตัวที่ 2 สุริยฆาตก์จะกิน แต่น้องก็ร้องไห้จะกินอีก จึงต้องเอาให้น้องกิน ตัวที่ 3 จะให้แม่ ตัวที่ 4 จะให้พ่อ แต่จันทฆาตก์ก็ร้องไห้จะกินอีก จึงให้น้องกินจนหมด เมื่อพ่อแม่กลับมาบ้านรู้เรื่องแล้วจึงดุด่าและเขียนตีจันทฆาตก์ จนสุริยฆาตก์ต้องพาน้องหนีออกจากบ้านไปเที่ยวขอลานตามหมู่บ้านต่างๆ พระอินทร์ต้องการจะช่วยเหลือ จึงแปลงร่างเป็นงูและพังพอนมากัดกันต่อหน้าเด็กทั้ง 2 พังพอนตายงูก็ไปเอาเปลือกไม้ชนิดหนึ่งมาใส่พังพอน พังพอนก็กลับมีชีวิตดังเดิม เมื่องูตายพังพอนก็ทำอย่างนั้นเหมือนกัน สองพี่น้องเห็นดังนั้น จึงเก็บเปลือกไม้นั้นไปด้วยเวลานั้น มีพระอรหันต์รูปหนึ่งนั่งบำเพ็ญเพียรอยู่ที่ต้นโพ กามากินลูกโพแล้วก็

ถ่ายทอดหัวพระอรหันต์ แต่ท่านก็ไม่โกรธ ด้วยวิบากกรรมนั้นนาคก็สำคัญลูกโปกกลงมาตาย เด็กทั้ง 2 เห็นดังนั้นจึงเคี้ยวยาใส่ปากกา กากินชีวิตกลับคืนมาจึงไปคาบเอาผลไม้มาขนานชนิดมาให้เป็นการตอบแทน กุมารทั้ง 2 เดินทางไปถึงเมืองยักษเวลานั้นก็มียาษยักษคนหนึ่งตาย จึงเคี้ยวยาใส่ปาก นางยักษก็ฟื้นคืนมา นางยักษรักกุมารทั้ง 2 มาก ได้เลี้ยงดูเป็นอย่างดี ต่อมาไม่นานยักษพวกอื่นต้องการกินกุมารทั้ง 2 นางยักษจึงพากุมารทั้ง 2 หนีไปไว้ที่เมืองกาสิ ซึ่งขณะนั้นพระธิดาของเจ้าเมืองนามว่าสุชาติสาเสียชีวิต สุริยฆาตก็จึงรับอาสาเยียวยาจนพระธิดาฟื้น เจ้าเมืองกาสิจึงยกพระธิดาให้แต่งงานกับสุริยฆาตพร้อมมอบราชสมบัติให้กุมารทั้ง 2 อยู่ที่เมืองกาสิได้ 2 ปีรู้สึกคิดถึงพ่อแม่จึงลาเจ้าเมืองกาสิกลับบ้านเมืองของตน เจ้าเมืองกาสิมอบทรัพย์สมบัติให้เป็นจำนวนมาก กุมารทั้ง 2 เดินทางกลับมาถึงเมืองจัมปาซึ่งกำลังเกิดข้าวยากหมากแพง ไม่มีใครจำทั้ง 2 ได้จึงเอาไม้ไผ่ที่ใส่ทองคำมอบให้แก่คนที่ตนเคยไปขอข้าวกินพร้อมกันนั้นก็ได้มอบให้พ่อแม่ของตนลำหนึ่งแล้วเดินทางกลับเมืองกาสิ เมื่อเจ้าเมืองสิ้นพระชนม์ สุริยฆาตก็ได้เป็นเจ้าเมืองแทน ที่เมืองอินทปัฐ เจ้าเมืองมีพระธิดาองค์หนึ่งนามว่าเทวีสังกา ตอนที่นางมีอายุได้ 12 ปี ถูกเขี้ยวเสียดกใส่พระบาทไม่สบาย เจ้าเมืองจึงประกาศหาคนรักษา เวลานั้นมีพ่อค้าสำเภามาจากเมืองกาสิทราบเรื่องจึงกลับไปบอกจันทฆาตซึ่งเคยรักษาลูกของตนที่ถูกเสียดมาแล้ว จันทฆาตก็จึงเดินทางไปเมืองอินทปัฐ รักษานางเทวีสังกาจนหายเป็นปกติ เจ้าเมืองจึงยกพระธิดาให้พร้อมกับตำแหน่งเจ้าเมือง จันทฆาตก็อยู่ที่เมืองอินทปัฐได้ 1 ปีก็ขอลาเจ้าเมืองไปเยี่ยมพี่ชายที่เมืองกาสิ นางเทวีสังกาขอไปด้วย ทั้งสองเดินทางมาถึงกลางทะเลเรือเกิดอับปางและถูกน้ำพัดไปคนละทิศทาง นางเทวีสังกาถูกน้ำพัดไปขึ้นฝั่งที่เมืองอนุมติและได้ไปอาศัยอยู่กับแม่เต่าคนหนึ่ง เจ้าเมืองอนุมติอยากจะได้นางมาแต่งงานกับพระโอรสของพระองค์ **นางเทวีสังกาจึงหนีไปบวชเป็นผ้าขาว** ฝ่ายจันทฆาตก็ไปขึ้นฝั่งที่เมืองปาฏลีบุตร ที่นั่นเขาได้รองเท้าทิพย์และดาบศรีภุชยจากทิพยารตนหนึ่งจึงเหาะไปจนถึงเมืองสังกัสสะได้พบกับลูกสาวเศรษฐี 3 คนที่พลัดหลงทางมาจึงพานางทั้ง 3 ไปส่งที่บ้าน

ทำให้พ่อแม่ของทั้ง 3 คนดีใจมาก ยกลูกสาวทั้ง 3 ให้แต่งงานกับจันทผาดก จันทผาดกอยู่ที่เมืองสังกัสสะได้ไม่นานก็ลาเศรษฐีออกตามหานางเทวีสังกา ระหว่างทางได้พบนางพรหมจารีธิดาเจ้าเมืองอนุราชบุรีซึ่งพระบิดายกให้เป็นมเหสีของเจ้าเมืองอนุมิต แต่เจ้าเมืองอนุมิตไม่ถูกพระทัยจึงเอาใส่แพลอยน้ำ จันทผาดกพานางพรหมจารีไปส่งที่เมืองอนุราชบุรีแล้วออกตามหานางเทวีสังกาต่อไป จันทผาดกเดินทางไปถึงเมืองอนุมิต ได้ไปขออยู่บ้านแม่เฒ่าที่เทวีสังกา เคยอยู่ด้วย ช่วยแม่เฒ่าทำงานและในที่สุดก็ได้พบนางเทวีสังกา ฝ่ายเจ้าเมืองอนุมิตเมื่อทราบข่าวว่านางเทวีสังกาลาสิกขาแล้วก็อยากได้นางมาเป็นมเหสี จึงทำอุบายต่างๆ นานาแต่ก็ไม่สำเร็จ ส่วนนางพรหมจารีได้ยกทัพออกจากเมืองไปรบแก้แค้นเจ้าเมืองอนุมิตและได้ฆ่าเจ้าเมืองตายแล้วให้จันทผาดกเป็นกษัตริย์แทน ภายหลังเมืองต่างๆ ก็ยอมสวามิภักดิ์กับพระเจ้าจันทผาดก

จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การบวชเป็นผ้าขาวนั้นอาจจะเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้บวชตลอดชีพ

2) บวชเพราะเบื่อหน่ายสงสาร คฤหัสถ์บางคน เมื่อใช้ชีวิตในการครองเรือนมาถึงระยะหนึ่ง มองเห็นภัยในวัฏฏะอยากจะหลุดพ้นจากภัยนั้น จึงได้ออกบวชเป็นผ้าขาว ดังตัวอย่างในธรรมอธิบายคำสั่งสอนในภาคผนวกว่า มีชายผู้หนึ่งใช้ชีวิตครองเรือนจนย่างเข้าสู่วัยกลางคน เกิดความเบื่อหน่ายในกามคุณทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ก็ตัดสินใจบวชเป็นผ้าขาว บำเพ็ญสมณธรรมไปตามอัธภาพ

3) บวชเป็นผ้าขาวเพราะเห็นว่าสมณเพศนั้นมีภูมิตะเยียบมากอาจจะทำให้พลังผลอทำผิดได้ จึงได้ลาสิกขาจากสมณเพศออกเป็นผ้าขาว ดังข้อความที่ปรากฏในมูลศาสนานานนล้านนา (บำเพ็ญ ะวิน, 2538 : 89) ว่า “กุลบุตรทั้งหลาย 5 ตน ตน 1 ชื่อสุเทโว ตน 1 ชื่อสุกกทันโต ตน 1 ชื่ออนุสิสสะ ตน 1 ชื่อพุทธชฎิละ ตน 1 ชื่อสุพรหม 5 ตนนี้ กุลบุตรผู้นี้ประกอบด้วยสัทธา

แล้วออกบวชในศาสนาพระพุทธเจ้าเราหันแล เขาท่านเลงหันวินยสิกขาบท พระพุทธเจ้าอันประกอบด้วยกัมมัตถะนัก จักปฏิบัติตามคัยกนัก ท่านทั้งหลายศีลสิกข์ออกจากศาสนาแล้วก็บวชเป็นรสีเจ้าอยู่ในป่าหิมวันต์ได้ปัญญภิญาณแลสมาบัติชู่ตนแล”

4) บวชเป็นผ้าขาวด้วยภาวะจำยอม พระภิกษุบางรูปถูกกล่าวหาว่าทำผิดพระวินัยต้องลาสิกขาจากสมณเพศ แต่เจ้าตัวเห็นว่าไม่ผิดจึงไม่ยอมลาสิกขาและนุ่งห่มผ้าขาวแทนดังเช่นกรณีของครูบาขาวปี ธรรมบุตรดาบสนิกร วัดสันปง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และผ้าขาวประสิทธิ์ บุญเป็ง วัดสันตันคู่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

4. ประเภทของชีปะขาว

เมื่อจะจำแนกแยกประเภทของผ้าขาวแล้ว ก็จะได้ 7 ประเภท ด้วยกัน คือ

1. อุบาสกหรืออุบาสิกาผู้สมานรักษาศีล 5 หรือ ศีล 8 ตลอด 1 วัน และ 1 คืน ในเทศกาลเข้าพรรษาโดยมานอนอยู่ที่วัด ผ้าขาวประเภทนี้ไม่ต้องโกนผมและคิ้ว ส่วนมากแล้วจะเป็นผู้เฒ่า
2. อุบาสกผู้สมานรักษาศีล 8 ไม่โกนผมและคิ้ว อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเองโดยเฉพาะ ผ้าขาวประเภทนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า พ่อผ้าขาว
3. อุบาสิกาผู้สมานรักษาศีล 8 โกนผมและคิ้ว อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเองโดยเฉพาะ ผ้าขาวประเภทนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า แม่ชี
4. อุบาสิกาผู้สมานรักษาศีล 8 ไม่โกนผมและคิ้ว อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเองโดยเฉพาะ ผ้าขาวประเภทนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า แม่ชี หรือชีพราหมณ์

5. ผู้ที่ลาสิกขาจากการเป็นพระ แต่ไม่ต้องการเป็นฆราวาส สมทานรักษาศีล 8 อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเอง
6. ผู้ที่ลาสิกขาจากการเป็นพระ แต่ไม่ต้องการเป็นฆราวาส สมทานรักษาศีล 227 อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเอง
7. พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่าละเมิดพระวินัยมีโทษต้องลาสิกขาบท แต่ได้ปฏิเสธความผิดนั้น ในระหว่างที่สอบสวนไม่ยอมกลະผ้าเหลือง และไม่ยอมก่นง่มอย่างฆราวาส จึงได้นุ่งขาวห่มขาว สมทานรักษาศีล 227 ทำกิจวัตรทุกอย่างเหมือนพระภิกษุ

5. บทบาทหน้าที่ของชีปะขาว

บุคคลผู้บวชเป็นผ้าขาวแล้ว ต้องมีกิจที่จะพึงทำทั้งแก่ตนเองและแก่พระศาสนา ดังนั้นการพูดถึงหน้าที่ของผ้าขาวนั้นจึงขอพูดตามประเภทของผ้าขาวที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

1) อุบาสกหรืออุบาสิกาผู้สมทานรักษาศีล 5 หรือ ศีล 8 ตลอด 1 วัน และ 1 คืน ในเทศกาลเข้าพรรษาโดยมานอนอยู่ที่วัด ผ้าขาวประเภทนี้ไม่ต้องโกนผมและคิ้ว ส่วนมากแล้วจะเป็นผู้เฒ่า หน้าที่ของผ้าขาวประเภทนี้จะเข้าไปเพื่อตนเอง มีการไหว้พระสวดมนต์ โดยเฉพาะการสวดกรรมฐาน การนั่งสมาธิภาวนาตลอดระยะเวลาที่อยู่วัด โดยส่วนมากผ้าขาวประเภทนี้จะเป็นผู้สูงอายุ มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป หรืออยู่ในวัยที่มีหลาน หลานแล้ว สามารถมอบภาระทางบ้านให้ลูกๆ ดูแลแทนตัวเองได้แต่ก็ไม่ประสงค์จะบวชเป็นพระ(สำหรับอุบาสก) สำหรับเสื้อผ้านุ่งนั้น ถ้าเป็นผู้ชายจะนุ่งกางเกงสีขาว เสื้อสีขาว ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงและเสื้อสีขาว ผู้หญิงบางคนอาจจะมิผ้าสะไบด้วย

2) อุบาสกผู้สมทานรักษาศีล 8 โกนผมและคิ้วหรือไม่โกนผมและคิ้ว อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเองโดยเฉพาะ ผ้าขาวประเภทนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า พ่อผ้าขาว ผ้าขาวประเภทนี้น่าสนใจมาก เพราะสามารถที่บวชเป็นพระได้แต่ก็ไม่บวช ที่จริงแล้วถ้าพิจารณาบุคคลผู้เข้ามาบวชใน

พระพุทธศาสนายุคต้นนั้นจะพบว่า มีบุคคลอยู่ 2 ประเภทที่เข้ามาบวชคือ คนแก่ และคนสิ้นไร้ไม้ตอก (ธรรมบท ภาค 1, 2514 : 18) แต่ในสังคml้านนา ความนิยมในการบวชนั้น นิยมบวชเป็นสามเณรและถ้าสามารถอยู่ในสมณเพศต่อไปจนเป็นพระภิกษุได้ ชาวบ้านก็จะให้ความเคารพนับถือมาก แต่ถ้าอยู่ไม่ได้ต้องลาสิกขาออกมาก็ยังให้ความเคารพนับถือยกย่องอยู่ ตรงกันข้าม ถ้าบุคคลใดมีครอบครัวแล้ว (แต่งงานแล้ว) ภายหลังเกิดความเบื่อหน่ายออกบวชเป็นสามเณรหรือพระภิกษุ ชาวบ้านจะไม่ให้ความเคารพนับถือ เพราะถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่บริสุทธิ์ ถูกเรียกว่าเป็นตุ้ลุง ตุ้ปู้ ความเป็นตุ้ลุง หรือตุ้ปู้ นั้นถึงแม้จะปฏิบัติศีล 227 แต่ชาวบ้านก็นับถือสามเณรผู้ปฏิบัติเพียงแค่ศีล 10 มากกว่า เพราะถือว่าเป็นผู้มีชีวิตที่บริสุทธิ์ ไม่เคยแปดเปื้อนด้วยคาวโลกีย์ ดังนั้น สังคml้านนาในอดีตจึงไม่มีการบวชในตอนแก่ ถ้าเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตฆราวาสจริงๆ ก็จะออกบวชเป็นผ้าขาวเท่านั้น (สัมภษณัม พอหนานอัน แสงขอดมา, 10 มกราคม 2551) หน้าที่ของผ้าขาวประเภทนี้เป็นเช่นกับเด็กวัด (ขะยมหรือขะโยม) ต้องทำหน้าที่ดูแลทำความสะอาด ปรนนิบัติพระภิกษุและสามเณรในวัด สำหรับเสื้อผ้าที่นุ่งนั้น จะนุ่งกางเกงสีขาว เสื้อสีขาว

3) อุบาสิกาผู้สมทานรักษาศีล 8 โคนผมและคิ้ว อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเองโดยเฉพาะ ผ้าขาวประเภทนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า แมชี สาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงออกบวชเป็นแมชีนั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน คือ

- ก. บวชเพราะมีความศรัทธาในหลักธรรม
- ข. บวชเพื่อแก้บน สะเดาะเคราะห์
- ค. บวชเพื่อต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว
- ง. บวชเพื่อต้องการพัฒนาตนเองในด้านความรู้
- จ. บวชเพราะไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดู
- ฉ. บวชเพราะต้องการช่วยเหลือพระศาสนาและสังคม
- ช. บวชเพราะต้องการชีวิตที่สงบสุข
- ซ. บวชเพราะต้องการความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐาน

อาจจะเป็นด้วยว่า ผู้หญิงไม่มีโอกาสบวชเป็นพระได้เหมือนกับผู้ชาย ดังนั้นจึงได้เข้ามาบวชเป็นผ้าขาว เมื่อเข้ามาบวชแล้วแม่ผ้าขาวจะต้องมีวัตรปฏิบัติที่จะต้องทำมากมาย คือ ต้องรักษาศีล 8 รักษา มารยาท 5 อันเกี่ยวกับการยืน เดิน นอน นั่ง และการพูด ปฏิบัติให้ไกลจากเมถุนสังโยค 7 และปฏิบัติตามเสขียวัตถ์ 75 นอกจากนี้ ยังต้องเจริญธรรมเหล่านี้ คือ สาราณียธรรม 6 อปัณณกปฏิบัติ 3 ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนืองๆ 10 และต้องละอกุศลกรรมบถ 10 และอุปกิเลส 16 ให้ได้

สำหรับเสื้อผ้าที่นุ่งนั้น จะนุ่งผ้าถุงและเสื้อสีขาว บางคนอาจจะมีผ้าสะไบด้วย

4) อุบาสิกาผู้สมათานรักษาศีล 8 ไมโกนผมและคิ้ว อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเองโดยเฉพาะ ผ้าขาวประเภทนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า แม่ชี หรือชีพราหมณ์ ผู้หญิงบางคนไม่สามารถตัดขาดจากชีวิตทางโลกได้ แต่ก็ต้องการอยากบวช เธอจึงต้องอาศัยเวลาช่วงสั้นๆ เข้ามาบวชเป็นผ้าขาว หรืออาจจะเข้ามาบวชเป็นผ้าขาวตามที่วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมจัดขึ้นในช่วงเวลา 7 วัน หรือ 15 วัน หรือ 1 เดือน หน้าทีของผ้าขาวประเภทนี้ ไม่ต้องทำอะไรมากนอกจากไหว้พระ สวดมนต์ ปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ตามแต่ที่สถานปฏิบัติธรรมนั้น ๆ จะกำหนด ซึ่งถ้าหากปฏิบัติแล้วได้รับความสุขใจมากขึ้น หรือสามารถตัดความห่วงทางครอบครัวได้ แม่ผ้าขาวประเภทนี้ก็อาจจะบวชเป็นผ้าขาวประเภทที่ 3 ได้ สำหรับเสื้อผ้าที่นุ่งนั้น จะนุ่งผ้าถุงและเสื้อสีขาว บางคนอาจจะมีผ้าสะไบด้วย

5) ผู้ที่ลาสิกขาจากการเป็นพระ แต่ไม่ต้องการเป็นฆราวาส สมათานรักษาศีล 8 อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเอง ผ้าขาวประเภทนี้อาจจะหาได้ยาก แต่ก็มิปรากฏอยู่ เป็นเพราะมองเห็นว่าชีวิตของพระนั้นมีข้อปฏิบัติเป็นจำนวนมาก อาจจะทำให้ผิดพลาดได้ง่าย จึงได้ลาสิกขาออกมาเป็นดาบสนุ่งขาวห่มขาว สมათานรักษาศีล 8 อาศัยอยู่ในวัดและทำวัตรปฏิบัติเหมือนกับผ้าขาวประเภทที่ 2 สำหรับเสื้อผ้าที่นุ่งนั้น จะนุ่งกางเกงสีขาว เสื้อสีขาว

6) ผู้ที่ลาสิกขาจากการเป็นพระ แต่ไม่ต้องการเป็นฆราวาส สมาทานรักษาศีล 227 อาศัยอยู่ในวัดหรือสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของตนเอง ผ้าขาวประภทนี่เป็นผู้ที่สังคมหรือกฎหมายตัดสินว่าเป็นผู้มีความผิดตามพระธรรมวินัย แต่เจ้าตัวเองได้ปฏิเสธความผิดนั้นและยอมรับการตัดสินของสังคมหรือกฎหมาย เมื่อไม่ต้องการเป็นฆราวาส จึงได้ลาสิกขาจะด้วยการเปล่งวาจาหรือไม่ก็ตามแล้วมานุ่งขาวห่มขาว ปฏิบัติ ทำกิจวัตรทุกอย่างเหมือนกับพระ ตัวอย่างเช่น ครูบาขาวปี วัดพระพุทธรบาทผาหนาม ผ้าขาวพวงษ์ศักดิ์ สำนักถ้ำตุ้ปุ เป็นต้น สำหรับเสื้อผ้าที่นุ่งนั้น จะนุ่งผ้าสบง จีวรสีขาวย มีเครื่องใช้บริขารทุกอย่างเหมือนของพระ อาจจะทำออกบิณฑบาตด้วยหรือไม่ก็ได้ แต่โดยส่วนมากแล้วผ้าขาวประภทนี่ชาวบ้านยังให้ความเคารพนับถือเหมือนพระ ดังนั้นการทำอะไรทุกอย่างจึงขึ้นอยู่กับความเคารพเลื่อมใสของชาวบ้าน

7) พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่าละเมิดพระวินัยมีโทษต้องลาสิกขาบท แต่ได้ปฏิเสธความผิดนั้น ในระหว่างที่สอบสวนไม่ยอมสละผ้าเหลืองและไม่ยอมนุ่งห่มอย่างฆราวาส จึงได้นุ่งขาวห่มขาว สมาทานรักษาศีล 227 ทำกิจวัตรทุกอย่างเหมือนพระภิกษุ ผ้าขาวประภทนี่เป็นผู้ถูกกล่าวหาเท่านั้น แต่ต้องถูกจองจำและในเรือนจำนั้นไม่สามารถที่จะขังหรือจองจำพระได้จึงต้องนุ่งขาวห่มขาวอยู่ปฏิบัติ และทำกิจวัตรทุกอย่างเหมือนกับพระ ตัวอย่างเช่น ครูบาขาวปี ตอนที่ถูกจำคุกอยู่ในเรือนจำลำพูนเป็นต้น

นอกจากนี้ธรรมมุลโลก ซึ่งเป็นพัศของวัดบวคค้ำง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้พูดถึงบทบาทหน้าที่ของผ้าขาวดาบสไว้โดยไม่ได้ระบุว่าเป็นผ้าขาวประภทใดว่า เมื่อมีคนตายผิดปกติ ควรให้ผ้าขาวดาบสเป็นคนจัดการศพดังนี้

ตายฟ้าผ่า

เรียงนั้นผู้ 1 คีตายฟ้าผ่าเล่า เขาคีแต่งหื้อเอาขึ้นเหนือรางหมูและ ชุกชูไผมาเหนือดิน 3 ทีแล้วจึงอาบด้วยน้ำอุ่น เป็นหน้าไฟวันออกแจ่งใต้แล้วฝังยีนหื้อเขิน 4 นิ้วมือขวาง คลีผมเรียรายผุยผายแล้วควรป็นคำจ้ำงแก่ ผ้าขาวดาบส

คีตี คนตระนคีตี เอาเผื่อขอ 7 สี่ ยาดไผยาดมากล่าวว่า “จุงหื้อฝนดีมีน้ำไหลด้วยร้องเทือะ” ว่าอันแล **ผิบมีผ้าขาวดาวบสและคนตระนคีตี**หื้อญาตีมันกระทำให้้อแล้วเทือะ คั้นบ่กระทำฉั้นนั้นจักฉิบหายวายวอดตราบถึง 7 เช่นลูกหลานแลอายุบ่ยืนแล บ่ควรเอาพระพุทธรูปไผ่ก่อนหน้า สະระณะคมค้บ่ควรบั้น เท้าควรทานข้าวดิบในที่นั้นสิ่งเดียวแล ฯ

บุคคลผู้ใดตายด้วย หอก ดาบ ไม้เหล็กม แหล้มหลาวเสียบแทงตาย ค้ควรฝังดินเสียที่นั่น ผิบตายยังเมื่อตายยังเรื่อนฉั้นนั้น ค้ควรเอาไฟฝังยังที่ใกล้ป่าช้าแล มักว่าอย่าหื้อร่วมปักกะติป่าช้าป่าเรี่ยวนั้นแล อันว่าคนตายฟ้าผ่าแลตายโหลงทั้งมวลนั้น อันว่าพริ้แล เสียมเผื่อขอผู้งั้น ค้ควรแก่ผู้ชุนั้นเอาแล เจ้าเกล้าบ่ควรบ่วริโศกแล อันว่าเผื่อขออันยาดนั้นบ่ควรหื้อสี่มันคู้ เท้าควร 3 สี่ 7 สี่ ดีแล อันว่าค่าจ้างควรหื้อคู้สี่เผื่อนั้นแล ฯ

ตายเสื่อขบ

คนผู้ตายด้วยเสื่อขบ

เอาอาบน้่าอุ่นช่วยแต่ที่บาทนั้นไฟแล้วจึงควรส่งสะการ บ่ควรรับเอาของท่านมาค้ำชู บ่ควรทานข้าวสังข์ เท้าควรทานข้าวดิบ ควรบั้นสะระณะคม เท้าควรเอาครัยยังเรื่อนส่งสะการสิ่งเดียว บ่ควรสังคะหะยังบนเรื่อน เหตุว่าเปนคนตายดิบนี้บ่ควรไว้แรมคีนสักคนแล ฯ

ตกต้นไม้ตาย

ประการ 1 อันว่าคนตกต้นไม้ตายกับที่นั่น คนผู้งเป็นพ่อแม่พี่น้องญาตี ค้ควรข้ามยังตนผู้ตายนั้นไผมา ถ้วน 3 ทีแล ผิบญาตีบ่อาจข้ามได้นั้น **ผ้าขาวดาวบสคีตี** คนเกล้าแก่คีตีค้ควรข้ามแล ผิบตายที่นั่นแลเมื่อตายยังเรื่อนฉั้นนั้น ค้ควรหื้อตายที่นอกชายคาแล แม่นหากตายแล้วนั้นค้ควรหื้อข้ามฉั้นเดียวกัน บ่ควรอาบน้่าอุ่น บ่ควรทานข้าวสังข์ บ่ควรรับของท่านมาค้ำชู ควรทานข้าวดิบในวันนั้น แล้วควรส่งสะการเสียแล กิจจะอันบ่ควรกระทำแลได้กระทำมักฉิบหายวายวอดไฟต่อเท้า 7 เช่นลูกหลาน พ่อแม่ค้มักฉิบหายแล ควรตัดแต่งหื้อขอขบแม่นตามคลอง จิงวุทธิแก่พ่อและแม่ คนผู้งตายด้วยไฟฟ้าตกไหม้แลฟ้าผ่าค้ควร

กระทำแนวเดียวกันแล ฯ

ตายผูกคอ

คนผูกเชือกผูกคอตาย คีบ่ควรอาบน้ำอุ่น บ่ควรรับของท่านมาค้าชู บ่ควรผูกมัดตีตีนมือ บ่ควรทานข้าวสังข์ เท่าควรทานข้าวดิบ ควรป็นสละระณะคมแล คั้นหากตายแขวนอยู่บนต้นไม้้นควรขึ้นตัดหื้อตก ที่พายไต้มันนั้นควรเจือสาดไว้แล เมื่อจักขึ้นตั้นนั้นพ่อแม่ญาติพี่น้องทั้งหลายคีบ่ควรอยู่ใกล้ เมื่อตกลงคีบ่ควรหื้อไต้ยีนเสียดก จักตัดเชือกนั้นผู้เฒ่าแก่คืดผ้าขาวดาวบสคืดคืดควรตัดหื้อตกแล คั้นตกมาแล้วพี่น้องจึงควรไฟใกล้ ผู้ขึ้นนั้นควรป็นค่าตามอันควร มีดอันตั้นนั้นควรหื้อแก่ผู้ตัดเอาแล หาปได้พ่อแม่ญาติควรตัด 3 คำหื้อขาด แล้วควรทกยังคนผู้นั้นแล้วขุดขุมป็นต้งคนผู้พำนั้นน หื้อฝังยีนป็นหน้าไฟวันออกแจ้งไต้แล้วเอาเผื่อขอยาด แลกกล่าววว่า “จงหื้อฟ้าตีมีฝนน้ำไหลตามร่องเทือะ” วาอัน คั้นว่าปกระทำฉนั้นพ่อแม่ญาติพี่น้องทั้งหลายจักฉิบหายตราบ 7 เช่นลูกหลานอายุคีบ่ ยีนแล ฯ

6. วิธีการบวชเป็นชีปะขาว

การที่บุคคลจะบวชเป็นผ้าขาวนั้น มีวิธีการบวชที่แตกต่างกันออกไปตามประเภทของผ้าขาว คือ

1. อุบาสกอุบาสิกาทั่วไปที่ต้องการบวชเป็นผ้าขาวโดยการสมานานรักษาศีล 5 หรือ ศีล 8 จะปลงผมหรือไม่ปลงผมก็ตาม ให้เตรียมข้าวตอกดอกไม้ แล้วนำไปบูชาพระรัตนตรัยแล้วกราบ 3 ครั้งจากนั้นให้เปล่งคำขอบวชว่า อะหัง ภันเต ประิพาชะกะเวสัง ยาจามิ (3 ครั้ง) แล้วนุ่งผ้าขาว เมื่อนุ่งผ้าขาวเสร็จแล้วให้กราบ 3 ครั้ง นึ่งคุกเข่ากล่าวคำขอศีล 8 ว่า

โอกาสะ อะหัง ภันเต ติสระระณนะ สะหะ อัญฐุสสิลัง ยาจามิ

ทุติยัมปิ.....

ตติยัมปิ.....

หรือ

อะหัง ภัณฑะ ติสระระณณะ สะหะ อัญญะสิกาปะทานิ สะมาทิยามิ

ทุติยัมปิ.....

ตะติยัมปิ.....

จากนั้นก็รับไตรสรณคมน์ 3 ครั้ง เมื่อรับไตรสรณคมน์จบแล้วก็กราบลุกขึ้นมารับเอาผ้าขาวไปนุ่งห่มให้เรียบร้อย จากนั้นก็กลับมานั่งรับศีล 8 แล้วให้กราบอีก 3 ครั้งเป็นเสร็จพิธี

2. สำหรับผ้าขาวที่เป็นภิกษุผู้ไม่ต้องการที่จะสึก ไม่ต้องกล่าวคำขอบวช และไม่ต้องสมาทานศีล 8 เพราะท่านเองยังรักษาศีล 227 อยู่ การนุ่งขาวห่มขาวจึงเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของท่านเท่านั้น

วิถีลาสิกขาจากชีปะขาว

เนื่องจากการบวชเป็นผ้าขาวนั้น ไม่ได้เป็นไปตลอดชีวิต ขึ้นอยู่กับความสมัครใจ เมื่อผ้าขาวต้องการจะลาสิกขาให้เตรียมข้าวตอกดอกไม้แล้วนำไปบูชาพระรัตนตรัยแล้วกราบ 3 ครั้งจากนั้นให้เปล่งคำลาสิกขาว่า อะหัง ภัณฑะ ปะริพาชะกะเวสัง ปัจจุระรามิ (3 ครั้ง) จากนั้นก็กล่าวอีกว่า อะหัง ภัณฑะ เสตะวัตถัง ปัจจุระรามิ (3 ครั้ง) จากนั้นก็สมาทานรักษาศีล 5 ก็เป็นอันเสร็จพิธี

7. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ชีปะขาวหรือผ้าขาวหมายถึงบุคคล (จะเป็นหญิงหรือชายก็ได้) ผู้นุ่งขาวห่มขาว โดยจะสมาทานรักษาศีล 5 หรือ ศีล 8 หรือศีล 227 ก็ได้ และบางคนอาจจะปลงผม บางคนก็ไม่ปลงผม แต่เดิมจะมีแต่พวกผู้ชายเท่านั้นที่ออกบวชเป็นผ้าขาว ผู้หญิงมีน้อย และอาจจะถูกเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปตามบริบททางสังคม เช่น ถ้านุ่งห่มด้วยผ้าเปลือกไม้ ผ้าย้อมฝาดเรียกว่าสันยาสี ถ้านุ่งห่มด้วยหนังสัตว์ต่างๆ เช่น หนังเสือ เรียกว่าฤษี ถ้านุ่งห่มด้วยผ้าขาวล้วน เรียกว่าชีปะขาว, ปะขาว หรือปะขาวดาบส แต่โดยวิถีปฏิบัติแล้วก็ยังเป็นเช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุที่ปัจจุบัน การบวชเป็นพระของผู้สูงอายุได้รับการยอมรับในสังคมล้านนา ดังนั้น ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ชายจึงไม่เลือกการบวชเป็นผ้าขาวอีกต่อไป และการที่ผู้หญิงสามารถเข้ามาบวชเป็นแม่ผ้าขาวและได้รับการยอมรับมากขึ้น จึงทำให้ความหมายของคำว่าผ้าขาวหรือแม่ผ้าขาวหมายถึงแม่ชี ส่วนการนุ่งเหลืองห่มเหลืองเป็นเรื่องของผู้ชาย

โดยส่วนมากเมื่อพูดถึงนิกบวช เรานึกถึงแต่ผู้ชาย แม้กระทั่งผ้าขาวก็เช่นกัน เรานึกถึงแต่ผ้าขาวที่เป็นผู้ชาย แต่ความเป็นจริงแล้วผ้าขาวที่เป็นผู้หญิงก็มีมากมาย เพียงแต่ว่าเราไม่เรียกว่าผ้าขาวเท่านั้นเอง ด้วยเหตุที่วงศ์แห่งภิกษุณีของเถรวาทได้สูญสิ้นไปแล้ว ดังนั้นเวลาที่พูดถึงนิกบวช เราจึงนึกถึงแต่นิกบวชที่เป็นผู้ชายเท่านั้น

ในปัจจุบัน การเรียกร่องสิทธิสตรีมีมากขึ้น มีความพยายามที่จะให้ภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นใหม่อีกครั้งในเถรวาท แต่นั่นก็ยังคงใช้เวลาอีกนาน ที่มีอยู่และเป็นอยู่ในปัจจุบัน สถานภาพของแม่ชีได้รับการยอมรับมากขึ้นในสังคมไทย ถึงแม่ในแง่กฎหมาย แม่ชียังไม่จัดว่าเป็นนิกบวชก็ตาม แต่ก็มีแม่ชีผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมากมายที่ได้รับการยอมรับ เช่น แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต แม่ชีสุภาพรพรรณ ฌ บางช้าง แม่ชีสิริ กรินชัย ตลอดถึงกลุ่มแม่ชีในประชาบดีวิทยาลัย ของจังหวัดนครราชสีมา

เมื่อเข้ามาบวชเป็นผ้าขาวแล้วก็มีข้อปฏิบัติที่ผ้าขาวจะต้องปฏิบัติคือ

1) ผ้าขาวที่เข้ามาบวชเป็นการชั่วคราวด้วยระยะเวลาสั้น ๆ เพียง 7 วัน หรือ 15 วัน ต้องทำวัตร สวดมนต์ ปฏิบัติธรรมกรรมฐานตามแต่ที่สำนักปฏิบัติจะจัดให้ ไม่ต้องมีกิจอื่นที่จะต้องทำมาก เพราะถือว่าเป็นผู้ที่ต้องการความสงบเพียงชั่วคราว

2) ผ้าขาวที่ได้ตั้งใจอุทิศชีวิตในพระศาสนา ถึงแม้จะถูกยอมรับว่าเป็นนิกบวชประเภทหนึ่ง แต่ก็มีสถานภาพที่ด้อยกว่าพระภิกษุ สามเณร ดังนั้นผ้าขาวประเภทนี้จึงมีหน้าที่ที่จะต้องคอยอุปฐากบำรุงพระสงฆ์ ช่วยดูแลความสะอาดของวัด ทำอาหารเป็นต้น ส่วนกิจวัตรหลักคือการไหว้พระ สวดมนต์

ปฏิบัติธรรมกรรมฐานนั้นก็จะเป็นสิ่งจะละเลยไม่ได้เช่นกัน

3) ผ้าขาวที่ลาสิกขาจากพระหรือที่ยังปฏิญญาตนเองเป็นพระอยู่ มีข้อวัตรปฏิบัติทุกอย่างเหมือนกับพระ ต้องทำกิจวัตรทุกอย่างของพระทั้งที่เป็นส่วนที่เป็นไปเพื่อตนเองและส่วนที่เป็นไปเพื่อผู้อื่น คือ การไหว้พระ สวดมนต์ ปฏิบัติธรรมกรรมฐาน การเทศน์อบรมประชาชน การเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจให้กับประชาชนในยามที่เดือดร้อน ต้องการที่พึ่งทางจิตใจ

การบิณฑบาตถือเป็นกรณีกิจที่สำคัญที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติในกิจ 4 อย่าง คือ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล อยู่โคนไม้ และฉันยาคองด้วยน้ำมูตรเน่า และถ้าบุคคลผู้ถือวัตรปฏิบัติเป็นผ้าขาวจะบิณฑบาตเหมือนกับพระสงฆ์ได้หรือไม่ เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาเป็นกรณีไป

1) ในกรณีที่บวชเป็นผ้าขาวด้วยภาวะจำยอม คือพระภิกษุบางรูปถูกกล่าวหาว่าทำผิดพระวินัยต้องลาสิกขาจากสมณเพศ แต่เจ้าตัวเห็นว่าไม่ผิดจึงไม่ยอมลาสิกขาและนุ่งห่มผ้าขาวแทนดังเช่นกรณีของครูบาขาวปี ธรรมบุตรดาบสนิกร วัดสันปง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และผ้าขาวประสิทธิ์ บุญเป็ง วัดสันตัญญู อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ชาวบ้านยังให้ความเคารพนับถือ และถือเสมือนหนึ่งว่าท่านยังเป็นพระอยู่ ในกรณีเช่นนี้เป็นการยอมรับแห่งศรัทธา ดังนั้น ท่านจะรับบิณฑบาตจากคนเหล่านั้นก็ย่อมได้

2) ในกรณีของแม่ผ้าขาวหรือแม่ชี ถ้าสังคมนั้นๆ ให้การยอมรับก็ไม่เป็นปัญหาใด ตัวอย่างเช่น แม่ชีของประชาบดีวิทยาลัย อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา (ลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู, 2548 : 107) ได้ออกรับบิณฑบาตจากหมู่บ้านใกล้เคียงทุกวัน ซึ่งก่อนที่จะมาเป็นเช่นนี้หัวหน้าแม่ชีก็ได้สอบถามทางผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านแถวนั้นก่อนแล้ว เมื่อชาวบ้านไม่ขัดข้องก็จึงให้แม่ชีออกบิณฑบาตได้ สำหรับชาวบ้านเองก็ออกปากว่าทำบุญกับพระ ทำบุญกับชีก็ได้บุญเหมือนกัน การบิณฑบาตของแม่ชีนั้น มองในแง่หนึ่งก็เป็นการเชื่อมโยงกันทางสังคมได้ ถึงแม้ว่าการออกบิณฑบาตนั้น แม่ชีจะไม่ได้หวังสิ่งของบิณฑบาต แต่การออกบิณฑบาตเป็นการสร้างความยอมรับระหว่างสำนักแม่ชีกับชาวบ้าน วัดอุประสงค์

ของการบิดขี้ก้นนั้นก็เพื่อให้แม่ชีระลึกอยู่เสมอว่า ตนเองเป็นผู้บวช ต้องทำตัวให้สำรวมเหมาะสม เพราะถ้าแม่ชีทำตัวดีน่านับถือ ชาวบ้านจะรู้สึกอับอายกับการใส่บาตร รู้สึกว่าแม่ชีควรค่าแก่การทำบุญ ชาวบ้านเขาจะให้การสนับสนุนเรื่องอื่น ๆ ด้วย และตัวแม่ชีจะได้สำรวมตัวอยู่เสมอว่าตัวเองเป็นนักรบวช ที่คนกราบไหว้ใส่บาตรเพราะเขาเคารพในคุณความดี

แต่ในสังคมล้านนา ถึงแม้จะยอมรับสถานภาพของแม่ชี แต่ก็ยังไม่ยอมรับการบิดขี้ก้นของแม่ชี คงจะมีก็แต่เพียงญาติสนิทและคนใกล้ชิดเท่านั้น ที่ทำบุญตักบาตรกับแม่ชี อีกอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นด้วยว่าแม่ชีอาศัยอยู่ในวัดที่มีภิกษุและสามเณรอยู่แล้ว ชาวบ้านจึงทำบุญใส่บาตรกับภิกษุสามเณรดีกว่า แต่ก็มีสำนักแม่ชีอีกหลายแห่งที่ไม่มีภิกษุและสามเณร และไม่ได้ออกบิดขี้ก้น เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่ผู้คนจากที่อื่น ๆ มาเข้ารับการปฏิบัติกันโดยมีคนท้องถิ่นน้อยมาก ซึ่งถ้ามองในแง่สังคมแล้วทำให้เห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมกับชาวบ้านท้องถิ่นน้อยเกินไป ทำให้ขาดการยอมรับ

เอกสารอ้างอิง

- กรรณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. (2543). *ภารตวิทยา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
 งานงค์ ทองประเสริฐ. (2539). *ปรัชญาประยุกต์ชุดอินเดีย*. กรุงเทพฯ : บริษัท
 ต้นอ้อ แกรมมี่ จำกัด.
 พระพุทฺทพุกามและพระพุทฺธญาณ. (2519). *ตำนานมูลศาสนา*. กรุงเทพฯ :
 เสริมวิทย์บรรณาการ.
 ธรรมมูลโลก. พับสาของวัดบวคค่าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
 ธรรมอธิบายคำสั่งสอน (คำสอนผ้าขาว). วัดแช่ช้าง ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง
 จังหวัดเชียงใหม่
 บำเพ็ญ ระวิน (ปวิวรรต). (2538). *มูลศาสนา ลำนวนล้านนา*. คณะมนุษยศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
 พิชิต อคินิจ และคณะ. (2541). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาสาขาดกฉบับ*

ล้านนาไทย (A Critical Study of Northern Thai Version of Pannasa Jataka). โครงการปริวรรตวรรณกรรมล้านนาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2514). *ธรรมบท ภาค 1*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. (2542). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์.

วิทยานิพนธ์

ลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู. (2548). *แม่ชี : โลกของผู้หญิงที่ถูกลืม*. วิทยานิพนธ์
สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสตรีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สัมภาษณ์

พ่อหนานอิน แสงขอตมา, 10 มกราคม 2551